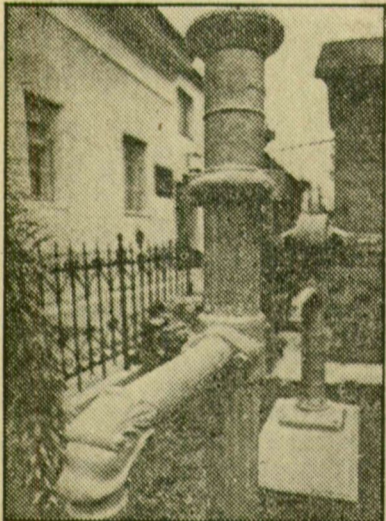

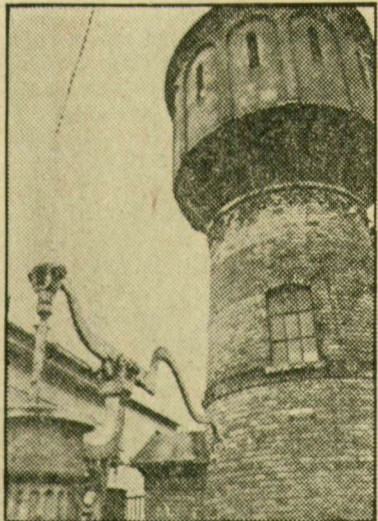

Vízellátás-történeti gyűjtemény Orosházán

MÚZEUMI RANGOT KAPTAK

A víztorny és udvara

Nehéz lenne összeszámlálni, hányan foglalkoznak széles e hazában helytörténeti gyűjtéssel. Az esetek többségében a néprajzi, ipartörténeti, helytörténeti (gyakran muzeális értékű) tárgyak gyűlnek össze először, s akkor jön a neheze: otthont keresni a gyűjteménynek, olyan otthont, ahol biztonságban van, és közszemlére állítható minden darabja. A Békés megyei Orosházán fordított helyzet alakult ki. A nyolcvanas évek elején bontásra ítélték a város szívében, a Könd utca 1. szám alatt álló víztornyot. A helyi Hazafias Népfront honismereti csoportjának tagjai elhatározták: megmentik az építményt, s múzeumot rendeznek be benne. S ekkor, 1982-ben kezdték el a gyűjtést. Az épület jellegéhez, adottságaihoz igazodva, a kutak történetét kívánták feldolgozni, szemléltetni. A közületek, s a gyűjtők egyaránt támogatást a nemcsak kezdeményezést. Fél év telt el az építméntő akció kezdete óta, s 1983-ban a miniatűr múzeum megnyithatta kapuit.

Kiss Horváth Sándor — a helytörténeti munkacsoport titkára —, aki a gyűjtőmunkát irányította, így emlékezik a megnyitó napjára:

— Meghívtuk a város vezetőseit, akik áldásukat adták a múzeumra, sőt, segítettek is! A szanált házak kovácsoltvas kerítéseit megkaptuk, hogy bekeríthessük az építményt, s kútkertet hozunk létre környezetében.

Így aztán a 8—10 fajta kerítést darabonként cipelték, s állították fel. S újból gyűjteni kezdtek, mentették tovább, ami menthető. Ma már vagy húsz ilyen-olyan kút áll az aprócska kertben, emléket állítva a múltnak, mikor nem a vízcspából kapta a vizet a város lakossága, hanem a legközelebbi kútról.

*

Kiss Horváth Sándor értő kalauzálásával végignézem a gyűjteményt. — Régen sok kúttársaság volt Orosházán. Kettő alacsony nyomású vizet talált, így tornyot kellett építenie... Ezt, amelyben most vagyunk, Süle László építész terve alapján Fekes József kőművesmester építette 1931-ben. A második víztorny is áll még, sajnos gazdátlanul.

Es kezdődik az „igazi mese” a víznyerés kezdeténél, amikor — mint egy festményen látható — a természetes vizeket használták az emberek. Majd kutakat ástak. A tanyaudvar központjában volt mindig az élő, tiszta vízforrás: a gémeskút. Mint egy felkiáltójelel magasodott az ég felé a kútgem, melyből egyet kitétek mutatába a kútgemcspaszeg, a vasmacska és sok egyéb tárgyi emlék társaságában.

— Később, ha kicsi volt az udvar vagy kidőlt a kútgem, célszerűbb volt kerekesebb kutat használni. Egy fedett példányt találtunk. S a legjellemzőbből, a nyitott kerekeskútból többet is felkutattunk.

Hogy kerül a csizma az asztalra, azaz kalapács, puska, könnyűlovassági kard és edény a kúttörténeti kiállítás anyagába? A magyarázat egy-

szerű. Kúttisztítások alkalmával kerültek ismét napvilágra, így — ezzel az előélettel — megférnek a kutakat szemléltető tárgyak, dokumentumok mellett.

A szivattyús kutak többsége a kútkertbe került, de működésükről, teljesítményükről itt bent, a víztornyban tájékozódhatunk.

És elérkeztünk a zárócsapos és állandó kifolyásos artézi kutakhoz, melyekből sajnos már csak egy üzemel Gyopároson, a többi kiapadt.

Még megnézegetünk néhány csapatot, szerelvényt, idomot, s lassan elérkeztünk az épített és szerelt víztornyokhoz, melyekből már csak a nagyobb gazdaságok hidroglobuszai üzemelnek. A város vizét napjainkban egységes vízmű biztosítja.

Hétfőnként, mikor nyitva tartanak, sokan eljönnek ide. Eddig háromezer látogatója volt a múzeumnak. Ha nagyobb csoport jön, csak tiszteivel tudnak belépni, hiszen több ember nem fér az apró helyiségbe.

Lassan egy esztendeje, múzeumi rangra emelkedett a vízellátástörténeti gyűjtemény.

— Az Esztergomi Országos Vízügyi Múzeum irányítása alá tartozunk. Ott mondták egyszer, hogy ez az ország legkisebb múzeuma.

És mégis, már egy órája nézelődünk. Hát még, ha terveik valóra válnak... Mert a munkacsoport tagjai most sem pihennek. Gyűjtenek tovább rendületlenül, a saját örömeikre, s a látogatók gazdagodására.

NAGY ÁGNES

Adventtől gyertyaszentelőig

Bár a kereszténység csak a negyedik századtól tiszteli és ünnepli a Jézus születésnapjának tartott december 24-ét, a december végi nap- és évfordulós szokások jóval régebbi eredetűek. Több évezredes megfigyelés szerint ugyanis december 25-től kezdenek hosszabbodni ismét a nappalok, amit a régi korok embere egy új esztendő kezdeteként fogott fel. Az öröm és a bizakodás ünnepévé váltak a december végi napok, a fény, a melegség és a remény ünnepnapjaivá.

A mi karácsony szavunk szláv eredetű, a korcsun (lépő, átlépő) szóból származik. Aligha kell hozzá különösebb magyarázat, hogy az új esztendőbe való átlépés időszakát örökíti meg. Adventtől, azaz november utolsó, december első vasárnapjától gyertyaszentelőig, tehát február 2-ig, a Boldogasszonyának is nevezett napig, még korunkban is legalább az emberiség negyede megemlékezik a karácsonyról és a vele hagyományosan összefüggő vallási eredetű ünnepekről és szokásokról.

A karácsonyfa-állítás szokása a XVIII. század elejére vezethető vissza. Egy fennmaradt följegyzés szerint először Strasbourghban vitték be a fenyőfát a szobába, hogy papírrózsával, almával, cukorkával, ostyával díszítsék. Azért, hogy még ünnepélyesebbé, fényesebbé tegyék a fenyőfát, az 1700-as években gyertyát is gyújtottak ágain. Ha hinni lehet a hagyományoknak, akkor Luther Márton, a reformátor állított először fenyőfát karácsony este gyerekeinek szobájában. Még gyertyát is gyújtott az ágain, mintegy jelképezve a kis Jézus születésének éjjelén világító csillagokat...

Örökzöld dolgaink

Valamikor gyermekkorunkban magunk is tudtuk a módját, miként kell kívágni, megformálni papírból és sztaniból a karácsonyi csillagokat. Azóta elhagyott bennünket a ráerős türelem. Vajon mit tudunk a mai karácsonyozásról? Megcsendítik-e még szentestén a kis harangot, jelezvén a szertartás kezdetét? Énekel-e még a család a Mennyből az angyalt?

Hosszú ideig abban a hitben élünk, hogy társadalmunk egy vonatkozásban biztosan kiállja bármilyen összehasonlítást próbáját: a humanitás, a közösségi érzések, a rászorulókról való gondoskodás tekintetében. A zöld fenyő illata, a fán csillo-

gó díszek, a sok színes, fényes szaloncukor és a szikrázó csillagszóró szívet melengető látvány mindenkinek, de vajon nem próbáljuk-e újabban egyre inkább ajándéknak álcázott tárgyak tömegével kifejezni szeretetünket mások iránt?

Ezekben az években, amikor oly sok szó esett és esik a közösségek válságáról, talán a karácsony őrizte meg legtovább azt a bensőséges összetartó erőt, amelyet nem egyszer hiányolunk a rohanó hétköznapi sodrában. Örökös lótas-futás az életünk. Túltervezünk önmagunkat, valami olyan tévhittől vezetve, hogy ezt várja tőlünk a környezetünk, a társadalom. Kapkodva eszünk, iszunk, dohányzunk, közben az eszünk már a következő tennivalón jár. Senkinek sincs ideje semmire, még élni sem. A hajszolt életritmust mindenki átveszi, a hajszolt életmód következtében sok a magára hagyott gyerek, akinek a család nem ad érzelmeket, nem biztosítja az otthon, a kályha melegét.

Talán nem ünneprontás karácsonykor a hétköznapiakra is gondolni. A karácsonyfát megvenni, földszíteni, körülénekelni könnyű. Háromszázhatvónöt napon át gyertyát gyújtani, meglátni és elfogadni a másikat — az az igaz humánus. Valamikor demokráciának gondoltuk, hogy nem vagyunk hajlandóak egymást szolgálni. Ma már tudjuk, hogy mindez egyenesen vezetett minden napi kommunikációnk csődjéhez. Az is világossá vált, hogy társadalmi fejlődésünk nem lehet az egyenlőség birodalma felé vezető folyamatos menetelés, az egyenlőtlenségek pedig szükségszerűen létrehozzák az esélyek egyenlőtlenségét.

Rosszul tettük, amikor meghírdettük: a házasságban mindkét házastárs megvalósíthatja önmagát — akarva-akaratlanul nehezítik a mai család helyzetét. Nemcsak a másodállás, a pénz utáni hajszák von el a gyerekektől — a főállásban is vannak túlterhelt emberek. Mahatma Gandhi előtt és után is sokan kísérelték meg a szeretetre és önzetlenségre épülő gazdaság elveinek megalkotását, s André Gorz értéktételével („Aki nem dolgozik, azért egyék”) is azonosulhatunk, de nekünk most olyan társadalmat kell megvalósítanunk, amely megérti, hogy „terüli, asztalkám” csak a mesében van. Humánus arcú gazdaság? Éppen az oly régóta elhatározott, de még mindig elodázkodott gyökeres gazdasági változások érdekében kell józanul és hide-

gen cselekednünk. Azoknak pedig, akik a szakszerűség nevében érvelnek az állam gyámkodása mellett, felidézhetjük a hegeli mondást: „Nem kell suszternak lenni ahhoz, hogy tudjuk, hol szorít a cipő.”

Szükségünk van-e a szeretetre?

Erich Fromm írja A szeretet művészetében, hogy a legtöbb ember abban látja a szeretet lényegét, hogy őt szeretik, és nem abban, hogy ő szeret, hogy képes a szeretetre. Nincs bennünk tolerancia a másáig iránt sem. A statisztikák szerint a második házasságok tartósabbak, mivel addigra a házastársakban kifejlődött a tolerancia képessége.

A szeretet olyan erő az emberben, mely képes áttörni az emberi embertársaitól elválasztó falat. Szeressük, akik bennünket szeretnek, mert rútul becsapjuk egymást, ha nem őrizük meg magunkban az emberséget, mert nélküle kényszerpályákra sodródunk, csapdába szorulunk vágyaink kergetésében, az érdekek kuszája szövevényében. A „jóság évi hadgyakorlata” erkölcsi provokációként időlegesen a rosszmaúakat, a fősvényeket is asszimilálódnak kényszeríti — egyfajta „karácsony-kör” ez. Az önző ember azonban szétzúleszt, megkeseríti egész környezete életét. Magánbetegségei közéleti kórokká adódnak össze: csökkenő születés, növekvő halálozás, anyagiasság, korrupció, értékrendszeri zavarok. Mert szeretet kell a szívnek, hogy rendesen dobogjon.

Ünneptájt fogékonyak vagyunk a jelképek iránt. A karácsony szimbóluma a betlehem jászol és a csillag, amely ehhez a jászolhoz vezette a háromkirályokat. Példájukat követve, gyerekként istállócskát építettünk fából, papírból. A jelképek üzenete karácsonykor a békesség. Mit kívánhatnánk mást a fa alá, mint közönséges, mindennapi szeretetet, azt, hogy a hétköznapiakra is sikerüljön valamit megőriznünk a karácsony emberi melegségéből. És gondoljunk azokra is, akiknek nincs kitől kapniuk, s nincs kinek adniuk ajándékot. Többen vannak ők, mint hinnénk.

Vannak és lesznek boldog családok, amelyek képesek nemzedékről nemzedékre hagyományozni humánus értékeiket, ám úgy tűnik: a szeretetet már a sírjából kell feltámasztanunk.

A fényes csillag vezéreljen bennünket...

DÁNYI LÁSZLÓ

HORVÁTH DEZSŐ

Tömörkényék tanyája

Régóta rejtély nekem, hogyan tudott annyira szépen írni egy kocsmáros fia, mint Tömörkény. Ha az italmérések és a veretesen szép szavak közel állnának egymáshoz, akkor a részeg emberről nem ordenáré mócsokságok buggyannának elő, hanem angyalí üdvözltek: És a gerince mitől lett annyira szikár-kemény, egyenes és hajlítatlan? Ennek se a kocsmá a boltja.

Arra nem kell magyarázat, miért kocsmárolányt vett feleségül. Suba a subával, guba a gubával, még ha a guba most hajdani patikussegdet jelent is. Arra se, miért ült be Ónozó Poldiné kocsmájába iszogatni, és talán arra se, miért baktatott ki gyalog Sebőkhögyre, apósa tanyájába. A darvadozás, a csöndes iszogatás eredetett hazulról, de akkor is kérdés, miért azokat az embereket figyelte meg, akiknek a szavát beletette halhatatlan írásaiba. Miért éppen ő nem hozott hazulról nyereséget leső fineszséget, vagy hasznót élő dorbézolást?

Lélektanászok is nehezen igazodnak el a lélek belső tartományaiban, annyi a kanyar bennünk, azt azonban egyre világosabban hiszém, a felelet gyerekkorában kell keresnünk. Olvassunk csak bele a Csongrád Megyei Hírlap tavaly karácsonyi számába, Péter László idéz a Régi dolgokból.

„Abban a Balástyában volt a hetvenes években nekünk is tanyánk. Inkább majornak lehetett volna nevezni, mert gazdasági épületei any-

nyian voltak, hogy nem kellett az udvarhoz kerítés, mert körülállták maguk a falak. A dombon volt a gazdaház, azontúl következtek a cselédlakások, csűrök, színek, istállók. Nagy udvar volt, volt virágoskert is benne, két kapura szolgált, de mindig nyitva voltak.” Később: „Szép tanyánk csak úgy álmomban jut olykor az eszembe. Ami körülötte volt, mind oda tartozott. A Rónayaké volt azelőtt, öregapám vette tőlük édesanyjának hozomány gyanánt. Még nincs harminc éve, hogy eladódott, s érdekes az akkori meg a mostani birtokviszonyokra nézve, hogy kétszáznegyven holdas tanya, összevíssza minden holmival, ökörrrel, tehénnel, lóval, kocsival, ekével, csak valami harmincezer forintot kelt el. Volt benne negyvenkét hold szőlő, azt az új tulajdonos azonnal kihányatta az utolsó tőkéig valamennyit. Nem volt akkor a bornak ára, a homoki bort általában csak kocsisbornak nevezték, csak kurtavendégloben mérték, olyan olcsón, hogy ma körülbelül a szódavíz is drágább. Hát ennél fogva kidobták a szőlőt, s vetés került a helyére. Ha még megvolna a negyvenkét hold szőlő, maga megérne ugyanannyi ezret, forintban.” Önéletrajzából: „Ősztől nyár elejéig a gyerekevek az iskolában teltek el, a nyáridő a balástyai birtokon; jó nagy darab föld volt, ha most megvolna, nem volnék kezelába senkinek.” Róza Sándor nálunk című novellájából pedig kiderül — fűzi tovább Péter László —, hogy a Buki-csárdá, a Meszestanya és Ábrahám Ferenc tanyájának a

közelében volt, a szőlőkön túl pedig már a maj-sai határ terült el.

Benne van ebben minden, csak meg kell keresni. A Balástyában nem a mostani falut jelenti természetesen, annak egy darabját jelöli, ki tudja, mióta. Zákányszék is, Domaszék is határa nevét vette kölcsön, amikor faluvá alakult. Kereszük hát Balástyában, a Szilberhegynek jelölt tájékon. Először térképen, aztán a valóságban is.

Ha elmegyünk a Vödrösszék iskolája előtt, könnyen megtalálhatjuk. Van ott egy hodály, Várostantyának nevezték ezt is, amikor még Szegedhez tartozott, és ha tovább megyünk, még egy birkahodályt találunk. Kiterítjük a juhászok előtt Jakabffy Lajos térképét, de nem sokra megyünk vele. Ők nem térképről tanulták a határt, és nem is idevaló mind. Atugrunk Cseri Jánosék hihetetlen szegénységébe, aztán abban maradunk, hogy menjünk vissza a Várostantyáig, menjünk át a hidon, forduljunk jobbra, és valahol a kettős nyárfa tájékan érdeklődjünk. Özvegyasszony lakik a Meszestanyában, ő biztosan eligazít bennünket.

Mielőtt odaérnénk, fönnakadunk a hajdani Zöld Mező Tsz majorjában. Ha a Tömörkényék háza inkább majort lehetett, hátha ez volt az. Nagy Szilveszter segít, éppen a daralóból bújít elő, le is rajzolja, hogyan álltak a régi épületek, és igen-igen hasonlítottak Tömörkény leírásához. Fűz Pálé volt ez a tanya legutoljára, annak pedig Fogas Pál volt a cselédje, menjünk át hozzá, ő mindent tud. Már a régi házszámokat egyeztetjük a térképpel, amikor kiderül, akkor is messzire járhatunk a Steingasser-birtoktól, ha az kétszáznegyven holdra rúgott is. Olyan szépen fűzi viszont a szót Fogas Pál, Tömörkény is odafigyelt volna rá: Nekem keresztvízi keresztapám volt a Fűz Pál. A Szilberhegyről viszont egy szót se tudott, és azt a nagy rétet se hallotta